

LGBTİ+ HAKLARI KÜRESEL STANDARTLAR VE TÜRKİYE'NİN DURUMU

GİRİŞ

Avrupa ve Orta Asya'dan 600'den fazla LGBTİ+ örgütünün çatı kurumu olan ILGA Avrupa (1) ve yine aynı coğrafyadan 169 trans örgütünün çatı kurumu işlevi gören TGEU (2) tarafından her yıl Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde LGBTİ+ haklarının durumunu gösteren yasal-politik endeks değerlendirmeleri yayınlanmaktadır. Bu haritalarda LGBTİ+ Hareketi'nin talep ettiği insan hakları standartlarına referansla ülkeler değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin de yer aldığı bu endekslerde Türkiye'ye ilişkin veriler Kaos GL'nin de katkısıyla hazırlanmaktadır. ILGA-Europe Rainbow Map and Index 2020 (3) (ILGA-Europe Gökkuşaağı Haritası ve Endeksi 2020) ve Trans Rights Europe and Central Asia Index 2020 (4) (Avrupa ve Orta Asya'da Trans Hakları 2020 Endeksi) incelendiğinde, Türkiye'nin insan haklarında gelişen küresel standartların çok gerisinde olduğu görülebilir.

Anlaşılaçağı üzere, Türkiye'de LGBTİ+ kişilere yönelik ayrımcılığı yasaklayan ve eşitliğı destekleyen bir mevzuat olmaması istihdam, mal ve hizmetlere erişim, eğitim, sağlık, seyahat ve yerleşme özgürlüğü gibi temel insan haklarına erişimde LGBTİ+'ları ayrımcılığa karşı yasal olarak güvencesiz bırakmaktadır. Eşitliğı sağlamaya yönelik olarak kurulmuş devlet kurumları da LGBTİ+'lara ilişkin bir program veya kamu politikası yürütmemektedir.

LGBTİ+ HAKLARI: KÜRESEL STANDARTLAR VE TÜRKİYE'NİN DURUMU

LGBTİ+ kişilerin medeni birlikteliklerinin yasal olarak tanınmaması bir yana, mevcut yasal düzenlemeler bu birliktelikleri yasal olarak kısıtlayan ve imkânsız hale getiren niteliktedir. LGBTİ+ kişilerin medeni birlikteliklerinin tanınmaması, pek çok sosyal haktan çiftlerin mahrum kalması sonucunu doğurmaktadır. Keza, LGBTİ+'ların ağır, sistematik ve sürekli biçimde maruz kaldıkları nefret suçları ile ilgili de bir düzenleme olmaması, LGBTİ+'ların yaşam hakkı dâhil olmak üzere temel tüm insan haklarını pratik etmelerini engellemektedir. Nefret söylemi son üç yıllık dönemde kamu yetkilileri tarafından doğrudan üretildiğinden, toplum ve kamu görevlileri tarafından LGBTİ+'lara yönelik işlenen nefret suçları ve söylemi de buna paralel sistematik artış göstermektedir. (5)

Bedensel bütünlük ve cinsiyet kimliğinin kamusal olarak tanınması için cinsiyet uyum prosedürleri, isim değişikliği ve bunlara bağlı olarak kişisel verilerin yeni kimliğe göre düzenlenmesinin yasal olarak sınırlı yolları mümkün olmakla birlikte, uygulamada yeknesaklık bulunmadığı gibi, sıklıkla engellemeler de görülmektedir. Ayrıca cinsiyet uyum süreci pek çok şarta bağlanmaktadır ki tıbbi süreç şartı bunlardan biridir.

Sivil toplum alanında ise uzun yıllardır toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve LGBTİ+'lara yönelik pek çok toplu faaliyet ve etkinlik sistematik ve hukuka aykırı biçimde engellenmekte, hukuka aykırı uygulamalara karşı mahkemelerce verilen iptal kararlarına rağmen yeni yasaklamalar devreye sokulmaktadır. Bu şekilde her bir yasaklama kararı iptal edilse dahi yeni etkinliklerde yeni yasaklama kararları alınarak, mahkeme sonuçlanıncaya kadar etkinlikler düzenlenemediğinden, fiilen etkinlikler bloke edilmekte ve yıldırma politikası geliştirilmektedir. (6)

LGBTİ+ HAKLARI: KÜRESEL STANDARTLAR VE TÜRKİYE'NİN DURUMU

Bu bilgi notu kapsamında, ILGA Avrupa ve TGEU'nun güncel endeksleri üzerinden Türkiye'deki durumu özetleyerek yansıtmaya çalıştık.

Bu endeks, geçmiş yıllarda kapsamlı bir biçimde gerçekleştirdiğimiz LGBTİ+'lara ilişkin mevzuat ve yargı kararları taramaları ile yıllık olarak yayınladığımız LGBTİ+'ların insan hakları raporlarını destekleyen bir referans metin sağlamak için gerçekleştirildi.

Gökkuşáğı endekslerimizin her rengi yansıttığı günleri görmek için küçük bir katkı olması dileğiyle...

Avukat Yasemin Öz
Kaos GL Derneđi

A-EŞİTLİK VE AYRIMCILIK KARŞITLIĞI

1-Anayasada Eşitlik

Eşitlik ilkesini düzenleyen Anayasa'nın 10. maddesinde cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özellikleri (CYCKCÖ) ayrımcılığı özel olarak düzenlenmemiş ve ayrımcılık yasağı kapsamına alınmamıştır. LGBTİ+'lar Anayasal düzeyde herhangi bir özel korumaya alınmamıştır. Bu konuda sivil toplum ve muhalefet partileri tarafından yapılan tüm girişimler sonuçsuz kalmıştır.

2-İstihdam

Ayrımcılık yasağını düzenleyen İş Kanunu'nun 5. maddesinde CYCKCÖ ayrımcılığı, ayrımcılık yasağı kapsamına alınmamıştır.

3. Mal ve Hizmetlere Erişim

Ayrımcılık yasağını düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinde CYCKCÖ ayrımcılığı, ayrımcılık yasağı kapsamına alınmamıştır.

4-Eğitim

Eğitim alanında CYCKCÖ ayrımcılığına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

5-Sağlık

Sağlık alanında CYCKCÖ ayrımcılığına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Sözde "onarım terapileri" yasaklanmamıştır.

LGBTİ+ HAKLARI: KÜRESEL STANDARTLAR VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

6-Seyahat ve Yerleşme Özgürlüğü

Seyahat ve yerleşme özgürlüğü yasal olarak sınırlandırılmamakla beraber özellikle trans kadınların evleri “fuhuşa aracılık etmek” gerekçesiyle mühürlenmekte ve ikametlerinde kalmaları fiilen engellenebilmektedir. (7)

7-Eşitlik Kurumu

TİHEK’in görevlerini düzenleyen kanunda CYCKCÖ ayrımcılığı yasağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Kurum, mevzuatında yer almaması nedeniyle CYCKCÖ temelli başvuruları reddetmektedir. (8)

8-Eşitlik Eylem Planı

LGBTİ+’ların insan haklarını ele alan kamu politikalarını kapsayan bir eşitlik eylem planı bulunmamaktadır.

9-Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği ve Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Yasal Düzenlemeler

Medeni Kanun’un 40. maddesinde cinsiyet uyum süreci düzenlenmiştir. Ameliyatı içeren tıbbi süreç, tıbbi onay ve mahkeme onayı öngörülmektedir. (9)

10-Kan Bağışı

Eşcinsel ilişkiye girenlerin kan bağışlaması yasaklanmıştır.

B-AİLE

11-Evlenme Hakkı

Evlenme hakkı bulunmamaktadır.

12-Kayıtlı Birliktelik

Kayıtlı birliktelik hakkı (medeni birliktelik) bulunmamaktadır.

13-Birlikte Yaşama

Birlikte yaşama hakkı yasal olarak kayıt altına alınmamaktadır.

14-Anayasada Evlilik Hakkında Kısıtlama Olmaması

Anayasada evlilik akdinin kadın ve erkek arasında gerçekleştirilebileceği düzenlendiğinden, LGBTİ+'ların evlilik hakkı Anayasal düzeyde kısıtlanmıştır.

15-Ortak Velayet

Evlilik ve buna bağlı velayet hakkı bulunmadığı için ortak velayet hakkı da bulunmamaktadır.

16-Diğer Ebeveynin Velayeti

Diğer ebeveynin velayet hakkı bulunmamaktadır.

17-Diğer Ebeveynin Otomatik Velayet Hakkı

Diğer ebeveynin otomatik velayet hakkı bulunmamaktadır.

18-Çiftler için Tıbbi Destekli Suni Döllenme

Tıbbi destekli suni döllenme hakkı bulunmamaktadır.

LGBTİ+ HAKLARI: KÜRESEL STANDARTLAR VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

19-Evlenmemiş Kişilerin Suni Döllenme Hakkı

Evlenmemiş kişilerin suni döllenme hakkı bulunmamaktadır.

20-Transların Ebeveyn Olarak Kaydedilme Hakkı

Transların ebeveyn olarak kaydedilme hakkı bulunmamaktadır.

21-Non-binary (İkili Cinsiyet Dışındaki) Kişilerin Velayet Hakkı

Non-binary kişilere velayet hakkı tanınmamaktadır.

C-NEFRET SUÇLARI VE NEFRET SÖYLEMİ

22-Nefret Suçları Yasası

LGBTİ+ kişileri koruyan nefret suçları yasası
bulunmamaktadır.

23-Nefret Söylemi Yasası

LGBTİ+ kişileri koruyan nefret söylemi yasası
bulunmamaktadır.

24-Nefretle Mücadele Politikası

Nefretle mücadele siyaseti bulunmamaktadır.

D-BEDENSEL BÜTÜNLÜK VE CİNSİYET KİMLİĞİNİN YASAL OLARAK TANINMASI

25-Yasal Düzenlemelerin Varlığı

Cinsiyet uyum ameliyatları Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde düzenlenmiştir ancak bütüncül süreç AİHM standartlarıyla uyumlu değildir.

26-İdari Prosedürlerin Varlığı

Cinsiyet uyum ameliyatlarına bağlı olarak bazı kişisel veriler düzenlenebilmektedir ama tam anlamıyla kapsayıcı ve tam uyum sağlayan bir mevzuat yoktur.

27-İsim Değişikliği

İsim değişikliği mahkemelerin takdir yetkisinde olup, cinsiyet uyum ameliyatı olunmadan yapılan isim değişikliği başvuruları zaman zaman kabul edilmekte, zaman zaman reddedilmektedir. Bununla ilgili yakın dönem bir olumlu Anayasa Mahkemesi kararı olup henüz uygulaması gözlemlenmemiştir. (9)

28-Yaş Sınırı Olmaksızın İsim Değişikliği

İsim değişikliğinde yaş sınırı bulunmamaktadır.

29-Cinsiyet Kimliğinin Beyan ile Tanınması (Öz Belirlenim Hakkı)

Cinsiyet uyum ameliyatı gerçekleştirilmeden, tıbbi onay alınmadan ve mahkeme izin vermeden cinsiyet kimliği beyan esas alınarak tanınmamaktadır.

30-Non-Binary (İkili Cinsiyetin Dışındaki) Kimliğin Tanınması
Yasal olarak tanınmamaktadır.

31-Ruhsal Rapor Şartı

Cinsiyet uyum ameliyatlarında ruhsal rapor şartı aranmaktadır.

32-Zorunlu Tıbbi Müdahale

Cinsiyet kimliğinin tanınması cinsiyet uyum ameliyatı şartına bağlanmıştır.

33-Zorunlu Ameliyat

Cinsiyet kimliğinin tanınması cinsiyet uyum ameliyatı şartına bağlanmıştır.

34-Kısırlık Şartı

Cinsiyet uyum ameliyatı için kısırlık şartı aranmamaktadır. Bununla birlikte, ameliyat zorunlu olduğu için çoğu zaman süreç kısırlıkla sonuçlanmaktadır.

35-Boşanma Şartı

Cinsiyet uyum ameliyatı için evli olmama şartı aranmaktadır.

36-Yaş Sınırı

Cinsiyet uyum ameliyatı için 18 yaşını doldurmuş olma şartı aranmaktadır.

37-İnterseksler için Rıza Dışı Tıbbi Müdahale Yasağı

İnterseks kişilere tıbbi müdahalede velilerinin rızası yeterli sayılmaktadır.

38-Patolojize Etmeme

Polislik ve askerlik kanununda LGBTİ+ varoluş psikoseksüel bozukluk olarak tanımlanmaktadır.

E-SİVİL TOPLUM ALANI

39-Kamusal Alanda Etkinlik Düzenleme ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Engelleme (Son 3 yıl)

Pek çok iç ve dış mekân etkinliği ve tüm gösteri yürüyüşleri yasaklanmıştır.

40-Kamusal Alanda Etkinlik Düzenleme, Yeterince Koruma Sağlanması (Son 3 yıl)

Kamusal alandaki etkinlikler ya yasaklanmış ya da koruma sağlanmadan düzenlenmiştir.

41-Örgütsel Faaliyetler, Örgütlenme Özgürlüğü Yasağı (Son 3 yıl)

LGBTİ+ örgütlere yönelik örgütlenme yasağı bulunmamaktadır ancak son 3 yılda LGBTİ+ örgütler devlet tarafından sıklıkla denetime tabi tutulmuşlardır ve üst düzey kamu yetkililerinin nefret söylemlerine maruz kalmışlardır.

42-LGBTİ+ Hak Savunucularının Riskleri

LGBTİ+ örgütler ve aktivistler kamu otoriteleri ve basın tarafından sistematik nefret söylemine maruz bırakılmakta ve hedef gösterilmektedir.

43-Yurt Dışı Fonların Sınırlandırılması

Yurt dışı fonlar sınırlandırılmamaktadır ancak bildirim şartına tabidir.

44-İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması

Anayasa’da ve diğer kanunlarda sözü edilen “genel ahlak, müstehcenlik” ve benzeri kriterler LGBTİ+’ların ifade özgürlüğü aleyhine uygulanmaktadır.

LGBTİ+ HAKLARI: KÜRESEL STANDARTLAR VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

F-İLTİCA

45-Yasal Düzenlemeler

LGBTİ+ mültecilere yönelik yasal düzenleme bulunmamaktadır.

46-Politika ve Diğer Pozitif Önlemler

LGBTİ+ mültecilere yönelik politika veya pozitif önlemler bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

1. <https://www.ilga-europe.org/>
2. <https://tgeu.org/>
3. <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2020>
4. <https://tgeu.org/trans-rights-europe-central-asia-index-maps-2020/>
5. <https://kaosglidernegi.org/images/library/medya-i-zleme-2020-web.pdf>
6. <https://kaosgl.org/haber/istanbul-onur-yuruyusu-yasagina-acilan-dava-reddedildi>
7. <https://kaosgl.org/haber/bayram-sokak-ve-kucuk-bayram-sokak-ta-trans-kadinlarin-evine-muhur>
8. <https://kaosgl.org/haber/tihek-cinsel-kimlik-ayrimcilik-temeli-sayilamaz>
9. <https://spod.org.tr/haberler-duyurular-cinsiyet-uyum-surecinin-hukuki-boyutu-sss-kilavuzu/>
10. <https://kaosgl.org/haber/aym-den-isim-degisikligi-reddedilen-trans-kadinin-basvurusunda-karar-ozel-hayata-saygi-ihlal-edildi>